

Projektas

Valstybinė lietuvių kalbos komisija

2009 metų veiklos ataskaita

Vilnius, 2009

Turinys

Valstybinė lietuvių kalbos komisija	2
1. Kalbos programos	3
Kalbos programų lėšos	3
Darbai pagal sutartis su institucijomis	4
Kalbos programų koordinavimo tarybos veikla	4
Ekspertų tarybos veikla	4
2. Valstybinės kalbos teisinė apsauga	5
Įstatymai	5
Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai ir kitų valstybės institucijų teisės aktai	5
Kiti darbai.....	6
3. Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo įgyvendinimas	8
4. Norminamoji ir ekspertinė veikla	10
Terminija	10
Asmenvardžiai ir vietovardžiai	11
Gramatika, rašyba ir skyryba.....	12
Kirčiavimas	12
Leksika	12
Vadovėlių vertinimas	12
5. Kiti darbai	13
6. Informacinė veikla	14
Informacija svetainėje	14
Kalbos konsultacijos	15
Informacija žiniasklaidoje	17
7. Renginiai, susitikimai	17
Priedai	
1 priedas. Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 m. programa	19
2 priedas. Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–	
2015 m. programa	21
3 priedas. Ekspertų posėdžiai	28
4 priedas Recenzuoti leidiniai.....	33
5 priedas. Kalbos komisijos posėdžiai	37

Valstybinė lietuvių kalbos komisija

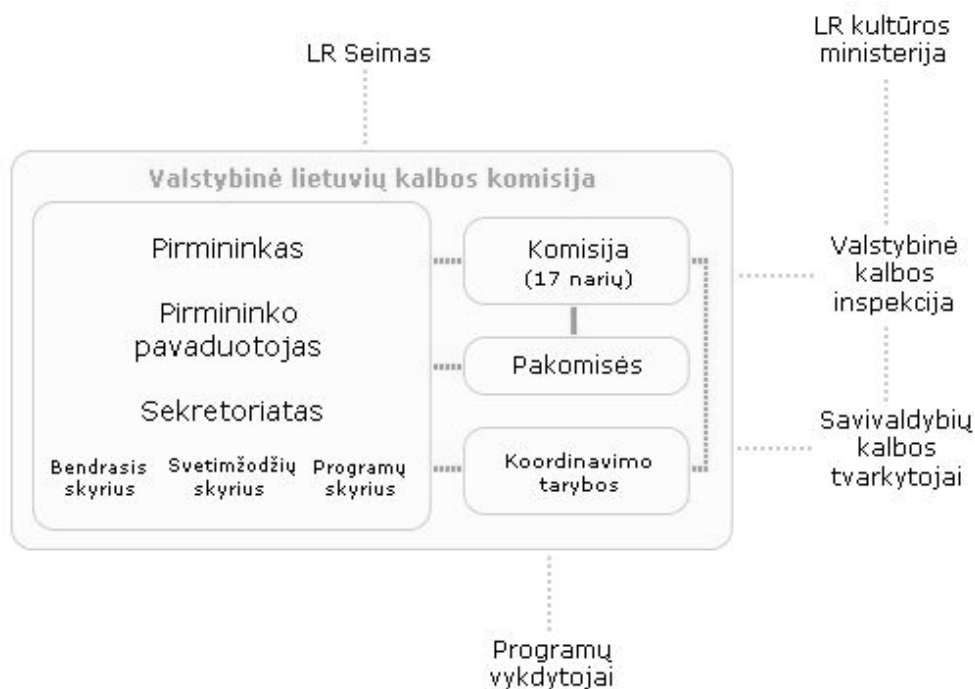
Valstybinė lietuvių kalbos komisija yra Lietuvos Respublikos Seimo įsteigta valstybės įstaiga. Jos veiklos pobūdis, uždaviniai ir sandara nustatyti 2001 m. lapkričio 20 d. Lietuvos Respublikos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymu (Žin., 2001, Nr. 102-3628; Nr. 83-2985, 115-4281).

Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – Kalbos komisija) sprendžia Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimus, teikia Seimui, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei siūlymus kalbos politikos ir Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimais, valstybės institucijoms ir įstaigoms – išvadas dėl teisės aktų projektų, kuriuose yra nuostatų, reglamentuojančių valstybinės kalbos vartojimą, nustato lietuvių kalbos tvarkybos kryptis, sprendžia lietuvių kalbos norminimo ir kodifikavimo klausimus, vertina ir tvirtina svarbiausius norminamuosius kalbos veikalus, rūpinasi lietuvių kalbos diegimu į informacines technologijas, svetimybų keitimu lietuviškais atitikmenimis, tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimu, visuomenės kalbos kultūra, svarsto visuomenės keliamus svarbius kalbos vartosenos ir norminimo klausimus ir priima dėl jų sprendimus. Kalbos komisija tvarko Lietuvos Respublikos terminų banką.

Kalbos komisiją sudaro 17 Seimo skiriamų narių – aukštųjų mokyklų dėstytojų, mokslo institutų, kultūros įstaigų darbuotojų. Iš jų etatiniai darbuotojai yra 2 – Kalbos komisijos pirmininkas ir pavaduotojas.

Kalbos komisijos, jos ekspertų ir pakomisių veiklą aptarnauja Kalbos komisijos sekretoriatas. Jis rengia dokumentų projektus ir kitą medžiagą, konsultuoja piliečius ir juridinius asmenis, koordinuoja ir įgyvendina kalbos programas.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos sandara ir ryšiai su kitomis institucijomis

1. Kalbos programos

Pagrindiniai Kalbos komisijos veiklos tikslai ir uždaviniai įgyvendinami vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas kalbos programas.

2009 m. toliau vykdytos trys kalbos programos: „Teisinė ir administracinė valstybinės kalbos priežiūra“ (1.5), Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 m. programa (1.6) ir Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programa (1.9).

Kalbos programų lėšos

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. sausio 21 d. nutarimu Nr. 32 kalbos programų darbams atlikti skyrė 4100 tūkst. Lt, iš jų:

programai „Teisinė ir administracinė valstybinės kalbos priežiūra“ (1.5) – 1329 tūkst. Lt (darbo užmokestis – 754 tūkst. Lt, soc. draudimo įmokos – 233,6 tūkst. Lt, prekės ir paslaugos – 341,4 tūkst. Lt);

Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 m. programai (1.6) – 536 tūkst. Lt (asignavimų valdytojo pervedamos lėšos nepavaldžioms biudžetinėms įstaigoms ir kitiems subjektams pavedimams vykdyti – 531 tūkst. Lt, atlyginimas samdomiems ekspertams – 5 tūkst. Lt);

Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programai (1.9) – 2235 tūkst. Lt (asignavimų valdytojo pervedamos lėšos nepavaldžioms biudžetinėms įstaigoms ir kitiems subjektams pavedimams vykdyti – 1844,8 tūkst. Lt, atlyginimas samdomiems ekspertams – 179,8 tūkst. Lt, kitos paslaugos – 110,4 tūkst. Lt, kompiuterinė programinė įranga, programinės įrangos licencijos – 100 tūkst. Lt).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 507 Valstybinei lietuvių kalbos komisijai asignavimai sumažinti 811 tūkst. Lt, kalbos programų darbams atlikti skirta 3289 tūkst. Lt, iš jų:

programai „Teisinė ir administracinė valstybinės kalbos priežiūra“ (1.5) – 1217 tūkst. Lt (darbo užmokestis – 701 tūkst. Lt, soc. draudimo įmokos – 217,8 tūkst. Lt, prekės ir paslaugos – 285,3 tūkst. Lt, socialinės išmokos (pašalpos) – 7,7 tūkst. Lt, materialiojo ir nematerialiojo turto įsigijimo išlaidos – 5,2 tūkst. Lt);

Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 m. programai (1.6) – 437 tūkst. Lt (asignavimų valdytojo pervedamos lėšos nepavaldžioms biudžetinėms įstaigoms ir kitiems subjektams pavedimams vykdyti – 432 tūkst. Lt, atlyginimas samdomiems ekspertams – 5 tūkst. Lt);

Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programai (1.9) – 1635 tūkst. Lt (asignavimų valdytojo pervedamos lėšos nepavaldžioms biudžetinėms įstaigoms ir kitiems subjektams pavedimams vykdyti – 1339,5 tūkst. Lt, spaudiniai ir paslaugos – 142,3 tūkst. Lt, atlyginimas samdomiems ekspertams – 153,2 tūkst. Lt).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 860 Valstybinės lietuvių kalbos komisijos asignavimai – programos „Teisinė ir administracinė valstybinės kalbos priežiūra“ (1.5) lėšos – sumažinti dar 36 tūkst. Lt. Šiai programai vykdyti skirta 1181 tūkst. Lt (darbo užmokestis – 674 tūkst. Lt, soc. draudimo įmokos – 208,8 tūkst. Lt, prekės ir paslaugos – 285,3 tūkst. Lt, socialinės išmokos (pašalpos) – 7,7 tūkst. Lt, materialiojo ir nematerialiojo turto įsigijimo išlaidos – 5,2 tūkst. Lt).

Iš 1.5 programos lėšų finansuota Kalbos komisijos sekretoriato veikla.

Kalbos komisijai sumažinus asignavimus mažinta daugumos pagal 1.6 ir 1.9 programas vykdomų darbų apimtys arba iš viso atsisakyta planuotų priemonių vykdymo: nepradėti kompiuterinio šrifto „Palemonas“ plėtros darbai, neišleista ir viešosioms bibliotekoms

neperduota J. Pikčilingio „Darbų rinktinė“, nefinansuoti valstybinės kalbos mokymo kursai socialiai remtiniams Vilniaus m. suaugusiems kitakalbiams ir kt. Be to, dėl asignavimų mažinimo ir kitoms institucijoms iš jų gauta tik dalis numatytų ekspertuoti darbų (iš Lietuvos standartizacijos departamento gauti tik 2 terminų standartai iš planuotų 12).

Darbai pagal sutartis su institucijomis

Tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimo 2001–2010 m. programą vykdė 7 institucijos (18 temų) (žr. 1 priedą), Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 m. programą – 32 institucijos (50 temų) (žr. 2 priedą).

Dauguma pagal 1.6 ir 1.9 programas vykdomų darbų yra tęstiniai (žr. 1 ir 2 priedus). Paminėtina iš 1.6 programos lėšų 2009 m. baigta rengti elektroninė duomenų bazė – E. Grinaveckienės Jurbarko apylinkių šnektos kartoteka (Lietuvių kalbos institutas). Mokslo ir studijų reikmėms ypač naudingi turėtų būti Lietuvių kalbos instituto išleisti tarmių leidiniai – A. Vilutytės „Kaltanėnų šnektos žodynas“ ir Ž. Markevičienės ir kt. „Širvintiškių tekstai“ (su kompaktine plokštele). Paminėtina ir didelio visuomenės susidomėjimo sulaukusi VŠĮ Vilniaus ir Alytaus regionų aklųjų centro išleista kompaktinė plokštelė „Laumiukai“, kurioje pateikta aštuoniasdešimt liaudies pasakų įvairiomis tarmėmis. Toliau kurta tarmių duomenų („Lietuvių kalbos atlaso“ pagrindu) elektroninė paieškos sistema ir Tarmių tekstynas, rengti įvairių šnektų žodynai ir tekstai, skirti mokslo ir mokymo reikmėms.

Vykdamas 1.9 programą ypač daug dėmesio skirta visuomenės kalbiniam švietimui ir ugdymui, kalbos normų sklaidai (išsamiau žr. skyriuje „Informacinė veikla“). 2009 m. aukštųjų universitetinių mokyklų, kolegijų, apskričių, valstybinės reikšmės ir savivaldybių viešosioms bibliotekoms nupirktas ir nemokamai perduotas 441 leidinys. Šios knygos (102 terminų žodynai, 109 monografijos ir 230 mokomųjų knygų) skirtos visuomenės švietimo, ugdymo, mokslo ir studijų reikmėms. 2009 m. parengtas spaudai visuomenei aktualaus žodyno „Pasaulio vietovardžiai“ trečias tomas „Afrika. Antarktida. Australija. Okeanija“ ir pradėtas rengti ketvirtas tomas „Azija I“ (Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras). Baigtas rengti lituanistikos mokslo ir taikomosios kalbotyros plėtrai aktualaus senosios raštijos paminklo – F. V. Hako „Vocabularium litthvanico–germanicum et germanico–litthvanicum... Nebst einem Anhang einer kurzgefaßten Litthauischen Grammatic“ (1730) – mokslinis leidimas (rengia Vilniaus universitetas). 2009 m. kitakalbiams parengtos dvi priemonės – „Specializuotas lietuvių–lenkų kalbų žodynas“ (Vilniaus universitetas) ir G. Navalinskienės mokomosios knygos „Mokykimės lietuvių kalbos savarankiškai“ pataisytas ir papildytas leidimas (VŠĮ Tautinių bendrijų namai). Iš 1.9 programos lėšų remtas terminų žodynų ir senosios raštijos paminklų rengimas, specialybės kalbos dėstymas aukštosiose mokyklose, valstybinės kalbos kursai kitakalbiams Lietuvos gyventojams ir kt.

Kalbos programų koordinavimo tarybos veikla

2009 m. įvyko 7 Koordinavimo tarybos posėdžiai (10 val.). Juose paskirstytos kalbos programų lėšos institucijoms, įvertintos ir patvirtintos programų vykdymo ataskaitos ir kt. (žr. 1 ir 2 priedus).

Kalbos programų ekspertų tarybos veikla

2009 m. surengti 79 Ekspertų tarybos pakomisių posėdžiai (213 val.) (žr. 3 priedą).

Atliktos 87 Kalbos komisijai pateiktų rankraščių (terminų žodynų ir standartų, bendrojo lavinimo vadovėlių, monografijų ir mokomųjų leidinių, tarmių tekstų ir kt.) ekspertizės – gautos 222 recenzijos (žr. 4 priedą).

Kalbos programų ekspertai atliko 61 metinės ataskaitos ir 30 baigiamųjų ataskaitų ekspertizę (atitinkamai 126 ir 62 ekspertizės).

Programose numatyti darbai vykdomi Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo nustatyta tvarka. 2009 m. skirtos lėšos panaudotos pagal paskirtį.

Lietuvos Respublikos finansų ministerijai ir Lietuvos Respublikos valstybės kontrolei pateikta Vertinimo kriterijų įvykdymo 2009 m. gruodžio 31 d. suvestinė ataskaita. Iš šios ataskaitos matyti, kad dėl asignavimų mažinimo ne visi efekto, rezultato ir produkto kriterijai įvykdyti 100 procentų.

2009 m. pradžioje Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė pateikė valstybinio audito išvadą, kurioje įvertino Kalbos komisijos 2008 m. finansinių ir kitų ataskaitų duomenis, valstybės lėšų ir turto valdymo, naudojimo ir disponavimo jais teisėtumą. Neatitinkčių Lietuvos Respublikos teisės aktų reikalavimams nenustatyta, keli pastebėti netikslumai ištaisyti audito procedūros metu.

Valstybės tarnybos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos tikrino, kaip Kalbos komisijoje laikomasi Valstybės tarnybos įstatymo nuostatų priimant asmenis į valstybės tarnautojų pareigas konkurso būdu, nustatant darbo užmokestį, socialines ir kitas garantijas, vertinant valstybės tarnautojų tarnybinę veiklą ir kt. Pažeidimų nenustatyta.

2. Valstybinės kalbos teisinė apsauga

Istatymai

Kalbos komisijos darbuotojai aktyviai dalyvavo rengiant Lietuvos Respublikos Seimo statuto 135 straipsnio pataisą, labai svarbią teisės aktų terminų kokybei. 2009 m. rugsėjo 17 d. priimtas Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. XI-415 „Dėl Seimo statuto 135 straipsnio papildymo ir pakeitimo“ (Žin., 2009, Nr. 112-4751), kuriame įrašyta nuostata, kad kartu su įstatymo projektu Seimui teikiamame aiškinamajame rašte turi būti nurodyta, ar įstatymo projektas parengtas laikantis Valstybinės kalbos, įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas, o projekto sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

Lietuvos Respublikos ūkio ministerija, koordinuojanti Europos Parlamento ir Tarybos paslaugų direktyvos įgyvendinimą, pateikė Valstybinės kalbos įstatymo 7 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą. Kalbos komisija informavo projekto rengėjus, kad dabartinis Valstybinės kalbos įstatymas yra pasenęs tiek turinio, tiek teisinės technikos požiūriu, todėl taisyti pavienius jo straipsnius netikslinga (Lietuvos Respublikos Seime įregistruotas ir komitetuose jau iš esmės apsvaistytas Valstybinės kalbos įstatymo naujos redakcijos projektas), be to, siūloma 7 straipsnį papildanti nuostata – gyventojams informacija gali būti teikiama ne tik valstybine, bet ir kita kalba – yra perteklinė. Kalbos komisijos nuomone, galiojančio Valstybinės kalbos įstatymo 7 straipsnio nuostata dėl gyventojų aptarnavimo kalbos nelaikytina draudžiamąja norma – ja tik užtikrinama vartotojų teisė gauti socialinę, prekybos ir paslaugų informaciją valstybine kalba, bet netrukdoma vartotojui ir paslaugų teikėjui ar prekių pardavėjui šalių susitarimu palaikyti santykius bet kuria kita abiem šalims priimtina kalba, o tai atitinka minėtos direktyvos nuostatas ir neprieštarauja rengiamam Lietuvos Respublikos paslaugų įstatymui.

Pritarta Vidaus reikalų ministerijos teiktam derinti Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymo 1, 3, 7¹, 9, 11, 12 ir 13 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektui.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai ir kitų valstybės institucijų teisės aktai

Pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. kovo 21 d. nutarimo Nr. 319 „Dėl Lietuvių kalbos informacinėje

visuomenėje 2007–2010 metų programos patvirtinimo“ pakeitimo“ projektui. Į programos koordinavimo tarybą įtrauktos Kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė ir Programų skyriaus vedėja Vilija Ragaišienė.

Pritarta Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktam derinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl vyriausiojo valstybės sienos įgaliotinio bei vyriausiojo valstybės sienos įgaliotinio pavaduotojo pažymėjimų privalomųjų formų patvirtinimo“ projektui su redakcinėmis pastabomis.

Įvertinus pateiktą derinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo ir kai kurių Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų pripažinimo netekusiais galios“ projektą atkreiptas jo rengėjos Teisingumo ministerijos dėmesys į įsisenėjusią juridinių asmenų pavadinimų problemą – juridinio asmens registravimo procedūros metu nevertinamas juridinių asmenų pavadinimų kalbos taisyklingumas, todėl nemažai įregistruotų pavadinimų neatitinka nei Civilinio kodekso 2.40 straipsnio, nei Kalbos 2004 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. N-2 (91) „Dėl Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 27-867) reikalavimų. Priėmus siūlomas nutarimo pataisas būtų sudarytos galimybės rasti netaisyklingiems pavadinimams su Lietuvos vardu, kartu tai būtų valstybės vardo diskreditavimas.

Teisingumo ministerijos atsakyme pasiūlyta tvarka, kuri galėtų užtikrinti registruojamų juridinių asmenų pavadinimų atitiktį teisės aktų nustatytiems kalbos reikalavimams.

Pritarta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymo „Dėl teisingumo ministro 2001 m. birželio 20 d. įsakymo Nr. 111 „Dėl Asmens vardo, pavardės, tautybės pakeitimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ projektui, pateikta siūlymų. Įsakyme numatyta galimybė lietuvių pavardes trumpinti atsisakant slaviškų ir kitokių priesagų.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai pateikta siūlymų dėl Įstatymų ir kitų teisės aktų rengimo rekomendacijų naujos redakcijos projekto.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai pareikštas susirūpinimas pedagogų kalbos kokybe ir pasiūlyta į Mokytojų ir pagalbos mokiniui specialistų (išskyrus psichologus) atestacijos nuostatus įtraukti kelis papildymus, kurie padėtų siekti, kad įvairių dalykų mokytojai vartotų taisyklingą kalbą. Ministerija atsakė, kad į siūlymus atsižvelgs, tačiau 2009 m. jokių teisės aktų pataisų nepadaryta.

Kiti darbai

Balandžio 9 d. Kalbos komisija posėdyje apsvarstė Švietimo ir mokslo ministerijos siūlymą dėl dalyko ir užsienio kalbos integruoto mokymo vidurinio ir pagrindinio ugdymo programose. Komisijos nuomone, integruotas mokymas pagrindinėje mokykloje būtų per ankstyvas, nes tuo metu dar nėra susiformavusios mokinių dalykinės žinios (ypač žodynas) gimtąja kalba. Susipažinus su Lietuvoje vykdyto integruoto mokymosi projekto medžiaga akivaizdu, kad nesukurta dėstymo metodika, nėra parengta specialistų, todėl toks eksperimentas lietuvių kalbos ugdymo požiūriu vertintinas neigiamai. Integruotas dalyko ir užsienio kalbos mokymas neturi kelti pavojaus gimtosios kalbos ugdymui, šiuo būdu turi būti naudojamos labai atsargiai. Palaikytinas Lietuvoje senas tradicijas turintis sustiprintas užsienio kalbų mokymas.

Komisijos nuomonė dėl 2009–2011 metų bendrųjų ugdymo planų projekte numatyto integruoto mokymo raštu pateikta Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui ir Švietimo ir mokslo ministerijai. Tokiai nuomonei iš esmės pritarta klausimą svarstant Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto posėdyje. Švietimo ir mokslo ministerija į

bendruosius ugdymo planus projekte teiktos nuostatos dėl privalomo integruoto dalyko ir užsienio kalbos mokymo nuo 5 klasės neįtraukė.

Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktas Kalbos komisijos atsakymas į klausimus, susijusius su Lietuvos Respublikos Seimo kreipimusi (patvirtintu 2009 m. birželio 11 d. nutarimu Nr. XI-289) į Konstitucinį Teismą išaiškinti kai kurias šio teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nuostatas.

Vilniaus miesto 1 apylinkės teismui pateiktas atsiliepimas dėl lenkų tautybės Lietuvos pilietės prašymo Lietuvos Respublikos pase jos vardą ir santuokos metu įgytą sutuoktinio Lenkijos Respublikos piliečio pavardę rašyti originalo kalbos rašmenimis. Vertinant ieškovės prašymą atsiliepime ir teismo posėdžiuose (komisijai atstovavo pirmininko pavaduotoja Jūratė Palionytė) remtasi Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimu „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuriame išaiškinta, kad asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba. Teismas priėmė sprendimą kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą.

Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui ir Švietimo ir mokslo ministerijai pateikta pastabų dėl Mokslo doktorantūros nuostatų projekto punktų, reglamentuojančių mokslo daktaro disertacijos teksto ir disertacijos gynimo kalbas. Pabrėžta, kad tų punktų nuostatos siaurintų valstybinės kalbos vartojimą kalbamoje srityje ir apskritai turėtų neigiamos įtakos mokslo kalbos raidai, pasiūlyta konkrečių pataisų.

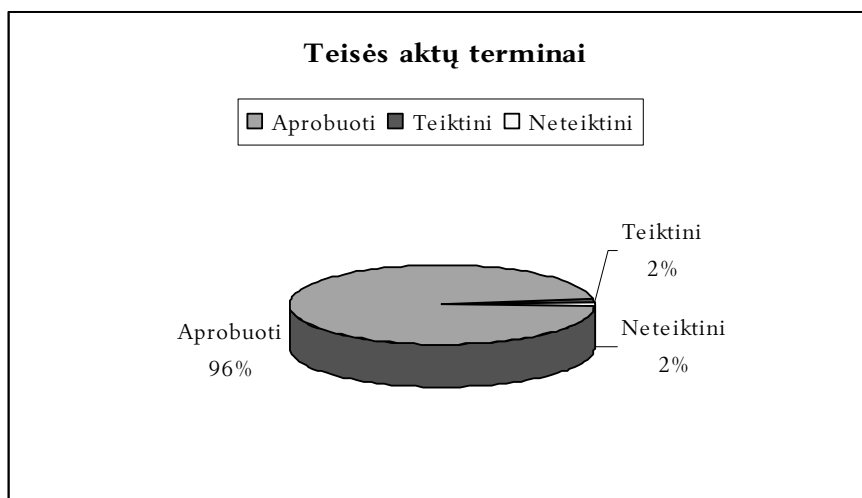
Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui pateikta Kalbos komisijos nuomonė dėl Vilniaus apskrities švietimo tarybos keltų valstybinės kalbos vartojimo savivaldybių švietimo įstaigose problemų. Pabrėžta, kad pirmiausia tikslintina valstybės švietimo politika mokyklų, kuriose dėstoma ne lietuvių kalba, atžvilgiu. Daugumoje tokių mokyklų lietuvių kalba yra dėstoma tik kaip dalykas, o tai mokyklų bendruomenę – tiek mokinius, tiek mokytojus – iš esmės atskiria nuo lietuviškai kalbančios Lietuvos visuomenės ir neskatina mokytis valstybinės kalbos. Būtina visose minėtose mokyklose pereiti prie bent jau Lietuvos istorijos ir geografijos dėstymo lietuvių kalba. Kaip tik tose mokyklose pirmiausia prasminga taikyti dalyko ir kalbos integruoto mokymo metodą. Taip pat būtina, kad visų Lietuvos mokyklų abiturientai laikytų vienodą lietuvių kalbos egzaminą. Atkreiptas dėmesys, kad naujoje Švietimo įstatymo redakcijoje turėtų būti taisomas 48 str. 5 dalies 6 punktas, nustatantis mokytojų valstybinės kalbos mokėjimo kategorijas.

Rengiant atsakymą į grupės asmenų kreipimąsi, kuriame prašoma atšaukti Kalbos komisijos 2003 m. birželio 26 d. nutarimą Nr. N-2 (87) „Dėl moterų pavardžių darymo“ (Žin., 2003, Nr. 65-3009), kreiptasi į Lygių galimybių kontrolierę teisinio komentaro šios institucijos kompetencijos požiūriu. Atsakyme pabrėžta, kad moters santuokinis ar nesantuokinis gyvenimas yra priskiriamas privataus gyvenimo sričiai ir be jos sutikimo informacija apie jos vedybinį statusą negali būti skleidžiama. Komisijos nutarimas, kuriuo įteisinta nepriesaginė moterų pavardžių daryba, būtent ir garantuoja galimybę moteriai turėti pavardę, neteikiančią informacijos apie jos vedybinį statusą. Kreipimasis dėl minėto nutarimo atšaukimo apsvarstytas Kalbos komisijos gegužės 14 d. posėdyje. Komisijos nuomone, nėra kalbinių argumentų, kodėl reikėtų atšaukti ankstesnės sudėties komisijos priimtą nutarimą. Grupės asmenų kreipimesi nurodyti tik subjektyvūs estetiniai ir moraliniai motyvai.

3. Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo įgyvendinimas

2009 m. toliau pildytas ir tvarkytas Lietuvos Respublikos terminų bankas (toliau – Terminų bankas, LRTB) – internetinis lietuvių kalbos terminijos šaltinis, kuriame skelbiami teisės aktų, terminų žodynų ir pan. terminų straipsniai. Terminų banko informacinės ir organizacinės sistemos koordinavimas ir administravimas – vienas iš tęstinių Kalbos komisijos sekretoriato darbų, Terminų banko priežiūra pavesta Kalbos komisijos Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis skyriui.

Terminų banke (<http://terminai.vlkk.lt>) 2009 m. paskelbta nemažai teisės aktuose vartojamų ar teikiamų vartoti terminų straipsnių: 1003 aprobuoti, po 16 teiktinų ir neteiktinų.

Palyginti su ankstesniais metais (pavyzdžiui, 2008 m. LRTB paskelbti 54 teiktini teisės aktuose vartojami terminai ir 91 neteiktinas), gerokai sumažėjo teisės aktuose vartojamų terminų, kurie Terminų banke vertinami tik kaip teiktini (aprobuotų terminų sinonimai) arba neteiktini (neatitinkantys terminologijos ir kalbos taisyklingumo reikalavimų). Tokį kokybinį pokytį lemia besikeičiantys valstybės institucijų terminijos komisijų prioritetai: vis dažniau Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka teikiami vertinti ne galiojančių teisės aktų, o teisės aktų projektų terminai. Teisės akto rengimo metu lengviau pašalinti terminų ir jų apibrėžčių terminologinius ir kalbinius trūkumus, kartu gerėja ir bendra teisės aktų kokybė.

Kalbos komisija, pabrėždama teisės aktų terminologinės ir kalbinės kokybės gerinimo būtinybę, taip pat ir Terminų banko pildymo svarbą tiek Lietuvos Respublikos, tiek Europos Sąjungos teisės aktų rengėjams ir vertėjams, pastaraisiais metais ne kartą raštu yra kreipusis į Lietuvos Respublikos Vyriausybę, teisės aktų terminijos problemas dėsciusi konferencijose, pasitarimuose, tarp jų ir rengtuose Lietuvos Respublikos Seime. 2009 m. radosi galimybių spręsti šias problemas, tiksliau – jų išvengti: kaip minėta, Lietuvos Respublikos Seimas papildė savo Statuto 135 straipsnio 3 dalį 9 punktu, kuris turėtų užtikrinti įstatymų terminų atitiktį Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų reikalavimams. Prie šios nuostatos įtvirtinimo prisidėjo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės priimtos Teisėkūros taisyklės (Žin., 2009, Nr. 121-5212).

Būtent šios teisinės priemonės paskatino teisės aktų rengėjus derinti projektų sąvokas ir jas įvardijančius terminus. Vis dėlto reikia pasakyti, kad minėtas Seimo statuto ir Teisėkūros taisyklių reikalavimas vykdomas ne visada, kartais tik formaliai (t. y. aiškinamajame rašte nurodoma, kad terminai suderinti, nors iš tikrųjų tai nėra padaryta). Kalbos komisija 2009 m.

lapkričio pabaigoje raštais dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 135 straipsnio 3 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės teisėkūros taisyklių 46.13 punkto nevykdymo atkreipė Seimo ir Vyriausybės dėmesį. Be to, siekiant užtikrinti minėtų punktų vykdymo kontrolę, Vyriausybės buvo paprašyta apsvarstyti galimybę papildyti valstybės institucijų darbo reglamentus nuostata, kad Vyriausybei teikiami teisės aktų projektai turėtų būti vizuoti teikiančiosios valstybės institucijos terminijos komisijos pirmininko ar jį pavaduojančio darbuotojo. Atsakymo negauta.

Siekiant kuo efektyvesnio Terminų banko įstatymo įgyvendinimo labai svarbi Terminų banko organizacinė sistema. Ministerijos, Vyriausybės įstaigos buvo įgaliotos teikti teisės aktų terminų straipsnius Valstybinei lietuvių kalbos komisijai 2004 m. liepos 12 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 881 (Žin., 2004, Nr. 109-4089), o minėtų institucijų terminijos komisijos buvo sudarytos remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. liepos 7 d. posėdžio (protokolo Nr. 27) rekomendacija. Seimui atskaitingos institucijos buvo įpareigosios sudaryti savo terminijos komisijas Seimo 2005 m. birželio 14 d. nutarimu Nr. X-245 „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2004 metų veiklos ataskaitos“ (Žin., 2005, Nr. 78-2811). Dėl institucijų struktūros ir (ar) personalo pokyčių, įvykusių per penkerius metus, kai kurių terminijos komisijų neliko, dalis tokių komisijų tėra tik formalios: nevykdo joms pavestos veiklos (ypač pasigendama Seimui atskaitingų institucijų terminijos komisijų aktyvumo), nėra paskirta asmenų, atsakingų už terminijos komisijų veiklą. Esama institucijų, pavyzdžiui, Energetikos ministerija, kurios nėra įsteigusios savo terminijos komisijos. Kad Terminų banko organizacinė sistema sklandžiai veiktų, būtų užtikrintas teisės aktų terminijos tvarkymo nuoseklumas, Kalbos komisija 2009 m. lapkritį kreipėsi į Vyriausybę prašydama įpareigoti ministerijas ir Vyriausybės įstaigas atnaujinti terminijos komisijas, paskirti asmenis, atsakingus už šių komisijų veiklą ir apie tai informuoti Kalbos komisiją. Atsakymo negauta. Terminijos komisijas reikėtų atnaujinti ir Seimui atskaitingose institucijose.

Valstybės institucijų terminijos komisijų veikla labai svarbi ir siekiant maksimalaus Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės aktų terminijos darnumo. Tai buvo ypač pabrėžta 2008 m. gruodžio 8 d. Lietuvos Respublikos Seimo surengtoje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvių kalba Europos Sąjungos erdvėje“, taip pat 2009 m. balandžio 1 d. vykusiame bendrame Lietuvos Respublikos Seimo Europos reikalų ir Švietimo, mokslo ir kultūros komitetų posėdyje, kuriame buvo svarstomi minėtos konferencijos pasiūlymai nacionalinės ir ES teisės terminijos klausimais. Šiame posėdyje buvo priimtas sprendimas Nr. 100-P-22 / 106-P-29 „Dėl 2008 m. gruodžio 8 d. įvykusios tarptautinės konferencijos „Lietuvių kalba ES erdvėje“ pasiūlymų nacionalinės ir ES teisės terminijos klausimais“, kurio 3 dalimi siekiama „užtikrinti Lietuvos ekspertų ir ES institucijų vertėjų, terminologų, redaktorių bendradarbiavimą vieno langelio principu, t. y. pavesti Valstybinei lietuvių kalbos komisijai, kaip koordinuojančiai institucijai, derinti Lietuvos valstybės institucijų ir (ar) mokslo ir studijų institucijų Terminijos komisijų ekspertų, kalbininkų terminologų nuomones ir pateikti galutinius sprendimus dėl terminų ES institucijų vertimo padaliniams.“ Galimybė bendradarbiauti vieno langelio principu ir gauti bendrą Lietuvos institucijų nuomonę terminų klausimais ypač aktuali ES institucijų vertimo padaliniams. Siekiant įgyvendinti minėto sprendimo 3 dalį būtina kuo racionaliau išnaudoti jau sukurtą Terminų banko organizacinę sistemą. Per valstybės institucijų terminijos komisijas derintini ne tik Lietuvos teisės aktų terminai, bet ir iš ES institucijų gaunamos užklausos terminų klausimais. Siūlydama nustatyti tokią funkciją terminijos komisijoms, paskirti atsakingus už šios funkcijos vykdymą asmenis, taip pat numatyti bendras procedūras, kokia tvarka ir per kiek laiko turėtų būti pareiškama institucijos nuomonė, kuria remiantis būtų priimamas ir ES institucijų vertimo padaliniams teikiamas galutinis sprendimas dėl terminų, Kalbos komisija 2009 m. lapkritį kreipėsi į Vyriausybę. Atsakymo negauta.

Kalbos komisijos nuomone, tinkamas Terminų banko įstatymo vykdymas, teisės aktų (ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir Europos Sąjungos) terminijos tvarkymo ir ypač derinimo

problemų sprendimas neįmanomas be sutelktų valstybės institucijų pastangų. Ypač reikalinga Seimo ir Vyriausybės teisinė parama, kad būtų užtikrintas efektyvus Terminų banko organizacinės sistemos funkcionavimas.

Terminų banke 2009 m., be 1003 aprobuotų teisės aktų terminų straipsnių, dar paskelbta 13 000 teiktinų (taip pat daugiau kaip 10 000 terminų straipsnių, paimtų iš terminų žodynų, įvesta į LRTB tarpinę duomenų bazę), 125 neteiktinų terminų straipsnių.

Iš viso Terminų banke 2009 m. pabaigoje buvo 145 395 terminų straipsniai, iš jų: 5171 aprobuotų terminų, 139 116 teiktinų, 1108 neteiktinų.

Kalbos komisija 2009 m. toliau organizavo terminų žodynų duomenų kėlimą į Terminų banką. Per metus LRTB informacinė sistema papildyta 8 žodynų terminais. Taip pat Terminų banke atnaujinami „Enciklopedinio kompiuterijos žodyno“ duomenys – pirmojo šio žodyno leidimo duomenys keičiami antrojo papildyto ir pataisyto leidimo duomenimis.

2009 m. Terminų banke paskelbtas vaistinių augalų pavadinimų rinkinys (2103 augalų pavadinimai), apsvartytas Terminologijos pakomisės, sudarytos iš botanikos specialistų ir kalbininkų terminologų, ir patvirtintas Kalbos komisijos 2009 m. balandžio 9 d. protokoliniu nutarimu Nr. PN-1.

Visus metus buvo atliekama LRTB informacinės sistemos priežiūra, palaikyti ryšiai su Seimo Informacijos technologijų ir telekomunikacijų departamentu. Bendradarbiauta su Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyriaus Kompiuterinės lingvistikos grupe. Jos darbuotojai konsultuoti terminų pateikimo Terminų banke klausimais. Kartu spręstos terminų žodynų duomenų dėjimo į Terminų banką problemos, teikti siūlymai dėl jų sprendimo.

Institucijų terminijos komisijų atstovai raštu ir žodžiu konsultuoti duomenų pateikimo į LRTB klausimais.

Taigi nuosekliai pildomas, tvarkomas Terminų bankas – ne tik įvairių sričių terminiją aprėpiantis šaltinis, bet ir veiksminga priemonė, kuria užtikrinama taisyklingos lietuvių kalbos terminijos sklaida ir prieinamumas.

4. Norminamoji ir ekspertinė veikla

2009 metais įvyko 6 Kalbos komisijos posėdžiai (*žr. 5 priedą*). Surengti 79 pakomisių posėdžiai: Terminologijos pakomisės – 41, Vardyno pakomisės – 18, Vadovėlių pakomisės – 15, Rašybos, skyrybos ir gramatikos pakomisės – 2, Tarties ir kirčiavimo pakomisės – 1, Jungtinės kirčiavimo ir vardyno pakomisės – 1, Žodyno pakomisės – 1, Pedagogų specialybės kalbos programos rengimo grupės – 1 (*žr. 3 priedą*).

Įvairioms institucijoms ir asmenims parengta apie 150 ekspertinių išvadų dėl asmenvardžių, vietovardžių, terminų ir sąvokų, įmonių, įstaigų ir organizacijų pavadinimų, dokumentų kalbos ir kt.

Terminija

Kalbos komisijos posėdžiuose apsvartyti ir teigiamai įvertinti 4 terminų žodynai, aprobuoti 9 terminų standartai, per 1000 teisės aktų terminų.

Terminologijos pakomisėje apsvartyti 39 teisės aktų projektų ir 12 inventorizuotų teisės aktų 1224 terminų straipsniai, kuriuos Terminų bankui pateikė 17 valstybės institucijų terminijos komisijos.

Terminologijos pakomisėje apsvartyti 5 terminų žodynai, 8 Lietuvos terminų standartai, nuodingųjų augalų pavadinimai (120), vėžiagyvių nomenklatūros pavadinimai (118), leidinio

„Profesionalios vairavimo praktikos pagrindai“ terminų sąrašas, Lietuvos kosmetikos ir buitinės chemijos gamintojų asociacijos „Likochema“ pateiktas kosmetikos leksikos sąrašas.

Parengta ir „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ (2009, Nr. 30-409) paskelbta rekomendacija „Dėl vaistinių augalų lietuviškų pavadinimų“, patvirtinta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2009 m. balandžio 9 d. protokoliniu nutarimu Nr. PN-1. Taip pat buvo parengta medingųjų augalų lietuviškų pavadinimų rekomendacija, rengtos pašarinių augalų lietuviškų pavadinimų ir dekoratyvinių augalų lietuviškų pavadinimų rekomendacijos, kurios Kalbos komisijai bus teikiamos tvirtinti 2010 m. Rūpintasi medieninių, pluoštinių, dervinių, rauginių ir kitų techninėms reikmėms naudojamų augalų lietuviškų pavadinimų knygos rengimu – sudarytas tekstas ir kitų kalbų atitikmenų rodyklės.

Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biurui (OPOCE) teiktos pastabos dėl valiutų pavadinimų lietuviškų atitikmenų.

Elektroniniu paštu ir telefonu suteikta apie 600 konsultacijų terminijos, svetimžodžių keitimo, vertimo klausimais. Daugiausia konsultuoti Europos Sąjungos institucijų vertėjai, redaktoriai, Lietuvos nacionaliniai ekspertai, taip pat Lietuvos valstybės tarnautojai, privačių įstaigų darbuotojai, kiti interesantai.

Žodynų rengėjai konsultuoti terminologijos, taip pat žodynų rengimo klausimais.

Asmenvardžiai ir vietovardžiai

Priimtas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas Nr. N-1 (115) „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 48 „Dėl valstybių pavadinimų“ pakeitimo“ ir nutarimas Nr. N-2 (116) „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gegužės 2 d. nutarimo Nr. 54 „Dėl valstybių sostinių pavadinimų“ pakeitimo“.

Vardyno pakomisė toliau svarstė Lietuvos piliečių vardų registro medžiagą: baltiškos kilmės vardų, kurių nėra iki šiol rekomendaciniu laikytame K. Kuzavinio ir B. Savukyno „Lietuvių vardų kilmės žodyne“, formą, kirčiavimą, darybą, rašybą, normiškumą.

Pakomisės posėdžiuose svarstyta Kalbos komisijos užsakymu leidžiamo žodyno „Pasaulio vietovardžiai“ 3-iojo tomo „Afrika. Antarktida. Australija. Okeanija“ recenzijos ir galutinis tekstas, 4-ojo tomo „Azija“ 1-osios dalies tekstai ir kai kurių Azijos kalbų adaptavimo taisyklės.

Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuro (OPOCE) redaktorių prašymu pateikta pastabų dėl „Europos Sąjungos institucijų vertimo vadovo“ priedo, kuriame teikiami valstybių, valdų, sostinių, gyventojų, piniginių vienetų ir apibūdinamųjų žodžių pavadinimai.

Savivaldybėms pateikta per 80 išvadų dėl gyvenamųjų vietovių, vandenvardžių, gatvių pavadinimų taisyklingumo (įvertinti 848 pavadinimai). Pastebima, kad savivaldybės pradeda tvarkyti gyvenamųjų vietovių tipus: viensėdžiams, geležinkelio stotims suteikiamas kaimo statusas arba jie sujungiami su kitomis gyvenamosiomis vietovėmis. Radosi vietovardžių lietuvinimo iniciatyvų Rytų Lietuvoje: Kalbos komisija pritarė Švenčionių r. Kochanovkos II kaimo bendruomenės prašymui sulietuvinti gyvenvietės pavadinimą – pakeisti į *Meilūnai*, pradėtas svarstyti Trakų nacionalinio istorinio parko direktijos parengtas Trakų ežeryno vietovardžių sąrašas.

Kalbos komisija konsultuoja visuomenę ir metrikacijos įstaigas asmenvardžių taisyklingumo klausimais. Įvairioms institucijoms ir asmenims 2009 m. pateikta per 30 pažymų dėl asmenvardžių tapatybės. Per tris paskutinius metų mėnesius, kai įsigaliojo teisingumo ministro 2009 m. spalio 12 d. įsakymu patvirtinta nuostata, palengvinanti pavardės keitimą,

nagrinėta 16 prašymų dėl pavardžių sutrumpinimo ir iš dalies dėl susilietuvinimo atsisakant slaviškų priesagų *-evičius (-avičius), -auskas, -eckas*.

Gramatika, rašyba ir skyryba

Tęsė veiklą praėjusiais metais sudaryta darbo grupė lietuvių kalbos rašybos taisyklėms peržiūrėti: parengti sutrumpinimų, santrumpų ir simbolių sudarymo, rašymo ir vartojimo, didžiųjų raidžių vartojimo taisyklių projektai, aptarta keletas naujų formaliosios rašybos atvejų.

Kalbos redaktoriai, kalbos inspektoriai konsultuoti dėl probleminių rašybos ir skyrybos atvejų.

Kirčiavimas

2009 m. lapkričio 26 d. protokoliniu nutarimu Nr. PN-4 (K-18) patvirtinta rekomendacija „Dėl šeiminės padėties nerodančių moterų pavardžių su galūne *-ė* kirčiavimo“.

Kalbos komisijos prašymu Tarties ir kirčiavimo pakomisė iš naujo svarstė galimybę kirčiavimo klaidomis papildyti nutarimą „Dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo“. Prieita išvada, kad labiau tiktų parengti aprobuotą žodyną, nei į klaidų sąrašą įrašyti privalomas taisykles. Tokio žodyno pagrindu būtų prie Kalbos komisijos jau apsvaistyto „Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinyno“ pridėti bendrinių ir tikrinių žodžių kirčiavimo el. žodynai. Numatyta, kad komisijos nutarimu kartu galėtų būti tvirtinami kirčiavimo normų rinkinys – žinynas ir pagrindinių kirčiavimo normų šaltiniai – internetinis tarties žodynas ir Lietuvos Respublikos terminų bankas.

Tarties ir kirčiavimo pakomisės ekspertai dalyvavo Vardyno pakomisės posėdžiuose ir pateikė rekomendacijų dėl baltiškų vardų ir jų variantų kirčiavimo.

Patikrintas 2952 botaninių pavadinimų (vaistinių ir medingųjų augalų rekomendacinių sąrašų) kirčiavimas, taip pat Kalbos komisijos vertintų terminų žodynų kirčiavimas.

Leksika

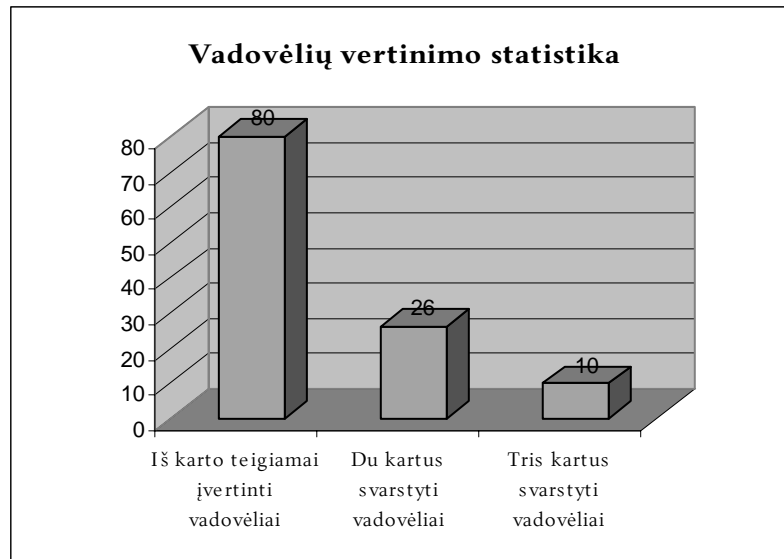
2009 m. gegužės 14 d. protokoliniu nutarimu Nr. PN-3 patvirtinta rekomendacija „Dėl valdų ir kraštų gyventojų pavadinimų“ („Informaciniai pranešimai“, 2009, Nr. 39(1)-534).

Vadovėlių vertinimas

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimu Nr. N-3 (117) „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2003 m. gegužės 29 d. nutarimo Nr. 1 (86) „Dėl Bendrojo lavinimo dalykų vadovėlių kalbos taisyklingumo vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin. 2009, Nr. 82-3438) pakeistos kelios Bendrojo lavinimo dalykų ir profesinio mokymo(si) vadovėlių kalbos taisyklingumo vertinimo tvarkos aprašo nuostatos, išsamiau reglamentuota, kaip ekspertuojami jau vieną kartą Komisijos svarstyti pataisyti ar papildyti vadovėlių leidimai.

Vadovėlių vertinimo pakomisė apsvaistė 66 bendrojo lavinimo vadovėlius (kai kurie vadovėliai sudaryti iš kelių dalių; iš viso apsvaistyta 106 vadovėlių rankraščių knygos, iš jų 7 pakartotinai leidžiamų vadovėlių rankraščiai). Kalbos taisyklingumą patvirtinanti žyma iš karto suteikta 80 knygų, 26 knygų grąžintos leidykloms taisyti (10 knygų grąžinta net du kartus).

Visiškai atmestų vadovėlių (kurie trečią kartą neatitiktų taisyklingumo reikalavimų) 2009 m. nebuvo.

Vadovėlių vertinimo pakomisė apsvartė ir patvirtino Ritos Urnėžiūtės parengtą bendrą Vadovėlių rankraščių kalbos apžvalgą, ji paskelbta Kalbos komisijos svetainėje (<http://www.vlkk.lt/lit/86969>).

5. Kiti darbai

Kalbos komisija balandžio 9 d. protokoliniu nutarimu Nr. PN-2 („Informaciniai pranešimai“, 2009, Nr. 31-433) patvirtino Pedagogų studijų specialybės kalbos programą, kuri rekomenduojama visoms būsimuosius mokytojus rengiančioms aukštosioms mokykloms. Programoje daug dėmesio skiriama ne tik specialybės terminijai, specialybės teksto kūrimui, bet ir pedagogams būtiniems viešojo kalbėjimo įgūdžiams, bendravimo sakytiniu tekstu ypatumams. Programos projektą parengė Kalbos komisijos sudaryta darbo grupė (vadovas doc. dr. Vidas Valskys).

Teisingumo ministerijos Teisinių institucijų departamentui ir Migracijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos dar kartą pasiūlyti būdai, kaip spręsti piliečiams ir užsieniečiams sukeltus sunkumus dėl skirtingu laikotarpiu taikytos skirtingos vardų ir pavardžių perrašos tvarkos: išduoti pažymas dėl vardo ir pavardės tapatybės arba (ir) nustatyti, kad tokiais vardo ir pavardės formos įvairavimo atvejais nebūtų abejojama dėl asmens tapatybės. Iš Migracijos departamento gautas atsakymas, kad atsakingoms institucijoms nurodyta išduoti minėtas pažymas.

Suderintas Europos kalbų institucijų federacijos (EFNIL) pateiktas Lietuvos kalbos politikos teisinių pagrindų apžvalgos anglų kalba projektas. Atkreiptas projekto rengėjų dėmesys į Lietuvos kalbos politikos vertinimo subjektyvumą ir pateiktas teisine analize paremtas vertinimas, ištaisyti projekte nurodytų Lietuvos teisės aktų ištraukų netikslumai.

Parengti atsakymai į EFNIL'o atsiųstą Europos kalbų stebėsenos (ELM) projekto klausimyną dėl lietuvių ir kitų kalbų vartojimo viešojoje ir privačioje srityse.

Vasario 19 d. Kalbos komisijos posėdyje apsvartyta Lietuvos Respublikos Seimui pateikta grupės asmenų peticija, kurios autoriai pasiūlė atleisti iš pareigų Kalbos komisijos pirmininkę I. Smetonienę ir jos pavaduotoją J. Palionytę. Komisijos nariai priėjo prie bendros nuomonės, kad peticijoje komisijos vadovėms pareikšti kaltinimai yra nepagrįsti, ir nutarė Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui pateikti posėdžio protokolo išrašą, liudijantį komisijos nepritarimą peticijos autorių pozicijai ir siūlymams.

Gegužės 5–12 d. Nairobyje vykusiai Jungtinių Tautų Geografinių pavadinimų ekspertų grupės (UNGEKN) 25-ajai sesijai kartu su Baltijos skyriaus kolegomis ir Nacionaline žemės tarnyba parengta Baltijos skyriaus ataskaita.

Parengtas atsakymas Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos sekretoriatui dėl asmenų, nusipelnusių ir Lietuvos, ir kitos šalies kultūrai, mokslui, asmenvardžių rašybos: paaiškinta, kad vardai ir pavardės skirtingomis kalbomis gali būti teikiamos skirtingomis formomis pagal kiekvienos kalbos tradiciją, o variantas rekomenduojamas teikti skliaustuose.

Kreiptasi į UAB „Microsoft Lietuva“ ir paprašyta paneigti nuomonę, kad kompanija „Microsoft“ draudžianti į savo produktus diegti nacionalinius produktus, tarp jų ir Kalbos komisijos užsakytu sukurtą originalų kompiuterinį „Palemono“ šriftą. Gautas atsakymas, kad „Microsoftas“ ne tik nedraudžia įsidiesti „Palemono“, bet netgi sukūrė mokomąjį filmuką, kaip tai padaryti (filmukas paskelbtas ir Kalbos komisijos svetainėje).

Peržiūrėti septynių aukštųjų mokyklų diplomų, jų priedų, priedėlių blankai, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos parengtos vyriausiojo valstybės sienos įgaliotinio bei vyriausiojo valstybės sienos įgaliotinio pavaduotojo pažymėjimų privalomosios formos (apie 100 puslapių). Pateikta pastabų dėl jų kalbos.

Per metus gauta 400 raštų (iš valstybės ir savivaldybės institucijų 302, iš fizinių asmenų 54, iš privačių įmonių 40, iš visuomeninių organizacijų – 4), išsiųsti 454 raštai. Iš kalbos programas vykdančių institucijų gauti 1078 raštai, išsiųsti 572 raštai.

6. Informacinė veikla

Informacija svetainėje

2009 m. pradžioje atverta nauja Kalbos komisijos svetainė www.vlkk.lt. Naujoji svetainė, palyginti su senąja, tobulesnė tiek programiškai, tiek vizualiai. Lankytojams suteikiama galimybė ne tik laisvai, be registracijos, diskutuoti kalbos temomis, bet ir įvertinti suteiktos kalbos konsultacijos naudingumą.

Svetainę sudaro apie 10 tūkst. puslapių. Per metus lankytojai peržiūrėjo daugiau kaip 4 mln. puslapių. Vidutiniškai kiekvienas svetainės lankytojas užsuko į 5 puslapius, svetainėje užtruko 6 min., o 12 proc. lankytojų (98 tūkst.) apsilankė daugiau kaip po 200 kartų, 7 proc. (60 tūkst.) – daugiau kaip po 100 kartų, 7,4 proc. (62 tūkst.) – daugiau kaip po 50 kartų.

Atnaujintoje svetainėje 2009 m. metais lankytasi daugiau kaip 800 tūkst. kartų (apsilankoma vidutiniškai 2,4 tūkst. kartų per dieną). Nuolatinių lankytojų, statistiniais duomenimis, yra 284 tūkstančiai. Kas mėnesį svetainę aplanko apie 33 proc. naujų lankytojų, 21 proc. kreipiasi į svetainę tiesiogiai ir ja naudojasi nuolat. Daugiausia lankytojų iš Lietuvos, taip pat apsilankoma iš Liuksemburgo (tikėtina, ES vertėjai ir redaktoriai), Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Belgijos, Lenkijos, Latvijos, Estijos, Jungtinių Valstijų, Airijos ir kt.

Lankomiausi skyriai: *Konsultacijų bankas*, *Diskusijos*, *Nutarimai*, *Didžiosios klaidos*. Daugiau lankytojų sulaukia ir Nacionalinio diktanto tekstų bei klaidų komentarai. Dėl akivaizdaus poreikio rasti pavardžių ir vardų kilmės aiškinimus numatyta sukurti ir svetainėje paskelbti Lietuvos piliečių vardų duomenų bazę.

Vartotojų patogumui konsultaciniai įrašai pažymėti dar ir teminėmis žymėmis. Pavyzdžiui, galima surūšiuoti peržiūrėti įrašus, susijusius su kanceliarine kalba, kompiuterija, botanika ir kt.

Per metus paskelbta daugiau kaip 110 naujienų pranešimų. Naujienas metų pabaigoje prenumeravo 1170 vartotojų. Jiems per metus išsiųstas 21 naujienlaiškis.

Svetainės lankytojams apklausų skyriuje buvo pateikti 53 klausimai. Klausta nuomonės dėl užsienio kalbos dėstymo pradinėse klasėse, dėl moterų ir mergaičių pavardžių be šeiminių statusų nurodančių priesagų, dėl 2009 m. Nacionalinio diktanto konkurso pirmojo ir antrojo

diktanto tekstų, metų pradžioje surengti smagiausio ištiktuko rinkimai, vasaros mėnesiais – gražiausio lietuviško moteriško ir vyriško vardo rinkimai (gražiausiais išrinkti Mindaugas ir Milda), keletą mėnesių svetainės lankytojai galėjo siūlyti žodžius, kuriems, jų nuomone, trūksta lietuviškų atitikmenų (sulaukta apie 500 pasiūlymų, jie aptarti *Naujienose*).

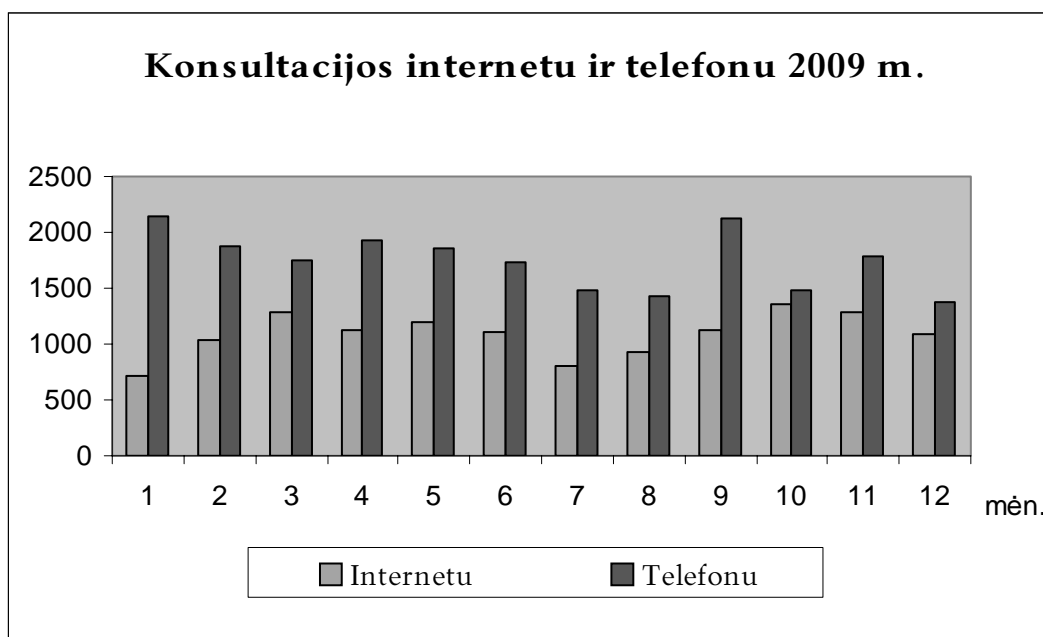
Svetainės lankytojai *Diskusijų* skyriuje per metus svarstė apie 280 naujų temų.

Į svetainėje teikiamas paslaugas atkreipė dėmesį projekto „Bibliotekos pažangai“ kūrėjai, šiais metais suderintas Kalbos komisijos svetainėje pristatomo filmuko scenarijus. Filmukas svetainėje www.bibliotekospazangai.lt turėtų pasirodyti 2010 m.

Svetainė toliau tobulinama ir nuolat atnaujinama.

Kalbos konsultacijos

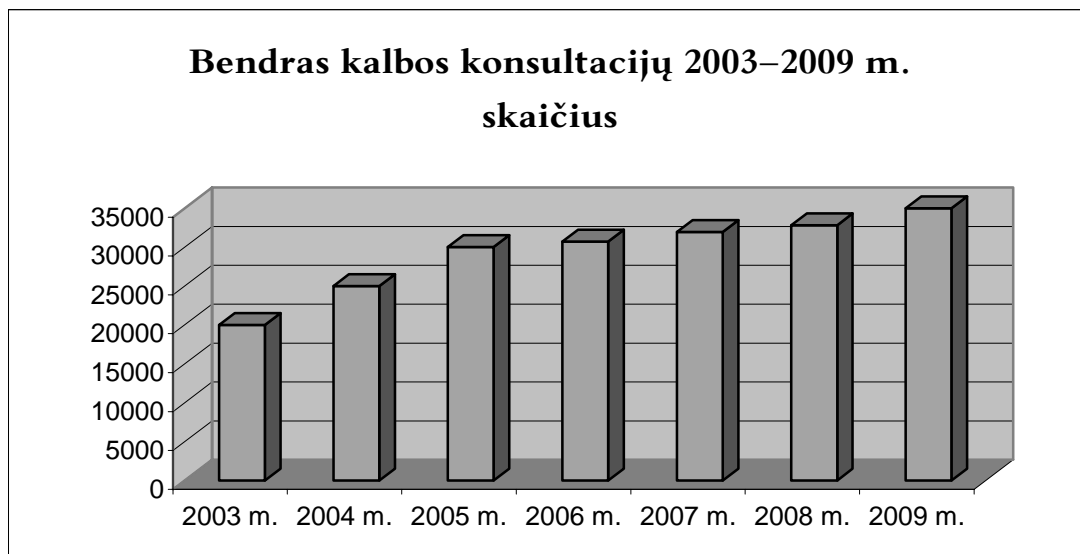
2009 m. suteikta apie 35 000 kalbos konsultacijų, iš jų internetu per 13 000, telefonu apie 22 000. Per dieną atsakoma maždaug į 140 klausimų.

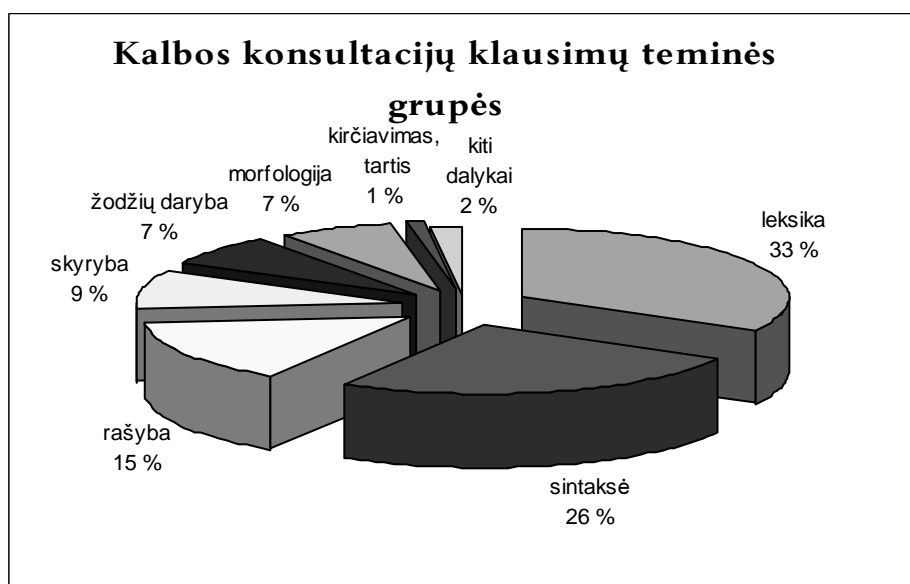
Telefonu konsultuojama pusę darbo dienos, žodinės konsultacijos sudaro apie 60 proc. bendro kalbos konsultacijų skaičiaus.

Pagrindiniai klausėjai yra valstybės ir privačių įmonių stilistai, redaktoriai, vertėjai, dažnai kreipiasi mokytojai, moksleiviai, studentai. Internetu konsultuojasi Europos Sąjungos institucijose dirbantys vertėjai ir redaktoriai (atsakyta į per du šimtus el. paštu jų atsiųstų klausimų).

Bendras konsultacijų skaičius kiekvienais metais didėja.

Kaip ir ankstesniais metais, labiausiai domimasi leksikos dalykais – leksikos klausimai sudaro 33 proc. visų klausimų. Antrą vietą užima sintaksė (26 proc. klausimų). Trečioji vieta tenka rašybai (15 proc.), ketvirtoji – skyrybai (9 proc.), penktoji – žodžių darybai (7 proc.). Toliau – morfologija (7 proc.), kirčiavimas ir tartis (1 proc.), kita (2 proc.).

Apibendrinti Konsultacijų banko lankytojų 2009 metais atliktos paieškos rezultatai taip pat rodo, kad dažniausiai ieškoma informacijos, susijusios su savo ir svetimos leksikos vartojimu. Antroji vieta pagal paieškos dažnumą tenka sintaksės klausimams. Palyginti su 2008 m., dėmesys padidėjo rašybos klausimams, aktualūs ir skyrybos dalykai.

Kalbos konsultacijų banko bazė 2009 m. papildyta daugiau kaip 900 naujų įrašų (dabar jame per 8 700 antraštinių žodžių). Banko įrašai redaguojami, atnaujinami, 2009 m. suredaguoti 2757 įrašai.

Kas mėnesį apibendrinami banko lankytojų atliekamos paieškos rezultatai, sudaromas visuomenei aktualiausių klausimų dvidešimtukas, jis skelbiamas Komisijos svetainės „Naujienų“ skyriuje.

Kalbos konsultacijų banko įrašų skelbta „Gimtosios kalbos“ žurnale, dienraštyje „Respublika“.

Informacija žiniasklaidoje

Iš Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos 2006–2015 metų programos remtas Visagino miesto visuomeninės televizijos „Russkaja volna“ kiekvienos darbo dienos žinių santraukos lietuvių kalba rengimas (227 laidos), informacinės šviečiamosios LNK televizijos laidos „Žodis – ne žvirblis“ kūrimas (30 laidų), šviečiamųjų ir mokomųjų radijo stoties „Laisvoji banga“ laidų „Žodis mano lūpose“ kūrimas (36 laidos).

Finansuotas žurnalo „Gimtoji kalba“ teminių puslapių „Valstybinės kalbos normų sklaida“ rengimas, publikavimas ir platinimas. 136,5 puslapiuose paskelbta apžvalgų ir recenzijų, straipsnių, kuriuose nagrinėjami konkretūs vartosenos atvejai ir kalbos tvarkybos reikalai, 38 „Klausimų kraitelės“ atsakymai, VLKK dokumentai ir jų komentarai.

Interviu su Kalbos komisijos darbuotojais skelbta laikraščiuose ir interneto portaluose, televizijų žinių laidose, laidose „Labas rytas“, „Teisė žinoti“, „To dar nebuvo“, „Reporteris“, radijo laidose „Ryto garsai“, „Dienos aktualijos“, „Raktas“.

2009 m. pasirodė I. Smetonienės monografija „Reklama... Reklama? Reklama!“, skirta reklamos kalbai. Kalbos komisijos darbuotojų mokslinių straipsnių paskelbta Lietuvių kalbos instituto leidiniuose „Garsas ir jo tyrimo aspektai: metodologija ir praktika“ (V. Ragaišienės), „Terminologija“ (A. Umbraso).

7. Renginiai

Vasario 24–26 dienomis Kalbos komisija kartu su bendrove „Tilde IT“, Švietimo ir mokslo ministerija ir ryšių su visuomene agentūra „Strateginių komunikacijų centras“ surengė konkursą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų 7–9 klasių moksleiviams „Švari kalba – švari galva“. Antrus metus internetu organizuoto ir didžiulio susidomėjimo sulaukusio konkurso tikslas – skatinti moksleivius elektroninėje terpėje vartoti lietuviškus rašmenis ir taisyklingą lietuvių kalbą. Raštingiausi moksleiviai apdovanoti vertingomis dovanomis, „Tildės biuro“ programine įranga, atveriančia naujas galimybes dirbti kompiuteriu lietuvių kalba. Konkurso apdovanojimo šventę globojo Almos Adamkienės labdaros ir paramos fondas, nugalėtojus pasveikino Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus.

Vasario 28 d. įvyko 4-asis Nacionalinio diktanto konkursas. Diktantą rašė beveik pusšesto tūkstančio dalyvių, iš jų beveik penki šimtai užsienyje gyvenančių lietuvių. Kalbos komisija renginį organizavusiam savitraščiui „Atgimimas“ talkino kaip partnerė ir rėmėja.

Kovo 20–21 dienomis Rygos universitete vykusioje konferencijoje „Baltų kalbos diachroniniu ir arealiniu aspektu“ Kalbos komisijos Kalbos konsultacijų grupės vadovė Aurelija Dvylytė pristatė internetinį Kalbos konsultacijų banką.

Kovo 26 d., savaitės prieš rasinę diskriminaciją ir kitas nepakantumo formas pabaigoje, Žmogaus teisių stebėjimo institutas kartu su Tarptautinės teisės studentų asociacijos Lietuvos nacionalinės grupės Vilniaus skyriumi surengė viešą diskusiją „Kodėl ir ar reikia *čigonus* vadinti *romais*“. Joje dalyvavo Kalbos komisijos vyriausioji specialistė Aistė Pangonytė.

Vytauto Didžiojo universitete balandžio 3 d. vyko konferencija-seminaras „Lietuvių kalba ir naujosios technologijos“. Seminare buvo pristatyti beveik visi esami ir dar kuriami internetiniai kalbiniai ištekliai, tarp jų ir internetinis Kalbos konsultacijų bankas (pristatė A. Dvylytė).

Balandžio 23 d. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, Mykolo Romerio universitetas ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija surengė forumą „Internetinė lietuvių kalba: iššūkiai,

galimybės, perspektyvos“. Forumo pranešimuose ir diskusijose aptarta, kaip interneto erdvėje įtvirtinti lietuvių kalbą. Beveik nebėra techninių kliūčių tiek svetainių ir tinklaraščių tekstuose, tiek elektroninio pašto laiškuose vartoti lietuviškus rašto ženklus, tačiau dėl rašančiųjų ar skelbiančiųjų suinteresuotumo stygiaus tokiuose tekstuose, svetainių adresuose dar gana dažnai matoma išdaryta lietuvių kalba. Pabrėžta, kad iki šiol teisės aktuose nėra aiškiai nurodyta, ar svetainės ir tinklaraščiai priskirtini prie žiniasklaidos, o tokia nepakankamai reglamentuota padėtis informacijos skleidėjams sudaro sąlygas nesilaikyti nei kalbos, nei moralės normų. Tačiau pastebima, kad kai kuriose labiausiai lankomose svetainėse padėtis gerėja, jose stengiamasi prižiūrėti komentarų turinį ir raišką.

Rugsėį vyko pirmasis nacionalinės dramaturgijos kūrinų konkurso „Versmė '09“ etapas (iš dramaturgų teiktų pjesių atrenkamos ir apdovanojamos geriausios pjesės, rengiami tų pjesių skaitymai). Pjesių vertinimo komisijoje dalyvavo Kalbos komisijos vyriausioji specialistė Aurelija Dvylytė. Kalbos taisyklingumo ir stilingumo požiūriu geriausia išrinkta Juliaus Kelero pjesė „Taksi numeris penki“.

2009 m. spalio 1–2 d. Vilniuje įvyko Jungtinių Tautų Geografinių pavadinimų ekspertų grupės (UNEGN) Baltijos skyriaus XIII seminaras. Rengėjai – Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Nacionalinė žemės tarnyba. Seminare dalyvavo visų Baltijos skyriaus šalių – Estijos, Latvijos, Lietuvos ir Rusijos – atstovai, svečių teisėmis – kolegos iš Lenkijos ir Ukrainos. Autoritetingų geografinių pavadinimų srityje institucijų atstovai informavo apie pastarųjų metų darbus: teisės aktų, reglamentuojančių geografinių pavadinimų vartojimą, pakeitimus, pačių geografinių pavadinimų įteisinimą, geografinių pavadinimų duomenų bazes, katalogus, registrus, žodynus, atlasus, žemėlapius ir kt. Perskaityta apie trisdešimt pranešimų, tarp jų Kalbos komisijos narių Almos Ragauskaitės „Istorinių etninių (Lietuvos paribio ir užribio) vietovardžių bazė“ ir Jūratės Palionytės „Valstybinės lietuvių kalbos komisijos darbai vietovardžių standartizacijos srityje“.

Lapkričio 27–28 d. Vilniaus universitete vykusioje lituanistų konferencijoje „Šiandieninė Lietuvos visuomenė ir iššūkiai lituanistikai“ I. Smetonienė skaitė pranešimą „Kokia kalba funkcionuoja visuomenėje“. Kalbos komisija buvo viena iš konferencijos rengėjų.

Gruodžio 9 d. Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje atidaryta paroda „Kazimieras Būga – lietuviško žodžio tyrėjas“, skirta žymaus kalbininko 130-osioms gimimo metinėms. Kalbos komisija buvo viena iš parodos rengėjų.

Komisijos pirmininkė

Irena Smetonienė